

TURIZM XAVFSIZLIGI SOHASIDA UMUMIY MADANIY, UMUMIY KASBIY VA KASBIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA JISMONIY MADANIYAT YONDASHUVLARIGA TAVSIF

Inomov Faxriddin Urmonjonovich
Qo'qon DPI o'qituvchisi

Butun dunyo ilmiy va ta'lim sohasi vakillari o'rgangan kompetensiyaga asoslangan yondashuv AQSHda D. McClelland, J. Raven, C. Schneider, Klemp G. Kastendiek S., L. Spencerlar tomonidan tashkil etilgan. Mahalliy ta'lim tizimida kompetensiyaga asoslangan yondashuvni o'rganadigan yetakchi mutaxassis A. I. Zimnyaya dir. SHuningdek, kompetensiyaga asoslangan yondashuvni shakllantirish va rivojlantirishga A. Bolotov, P. P. Borisov, V. V. Serikov, B. D. Elkonin lar katta hissa qo'shdi.

Kompetensiyaga asoslangan yondashuv kasbiy va pedagogik ta'limni optimallashtirish, ta'lim natijalarini modellashtirish va kompetensiya va kompetensiya ko'rinishidagi kasbiy ta'lim sifatining asosiy normalari uchun uslubiy asosdir. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim mazmunini o'zlashtirish, funksiyalarni bajarish, ijtimoiy vazifalar, kompetensiyalar asosida kasbiy muammolarni hal qilishda yaxlit tajribani shakllantirishni o'z ichiga oladi (P. P. Borisov, 2003). Kompetensiyaga asoslangan yondashuv V. A. Bolotov, P. P. Borisov, V. V. Serikov, B. D. Elkonin lar tomonidan talabalarning muayyan vaziyatlarda yuzaga keladigan muammolar va funksional vazifalarni hal qilish, "inklyuziya vaziyatlarini" qurish va oldindan belgilash qobiliyati sifatida ta'riflanadi.

I. A. Zimnyaya ta'kidlashicha, kompetensiyaga asoslangan yondashuv amaliyotga yo'naltirilgan ta'limga, qiymat-semantik, mazmunli, shaxsiy tarkibiy qismlarga, natijaning operatsion, "mahorat" tomoniga e'tiborni kuchaytirish zarurligiga qaratilgan. Kompetensiyaga asoslangan yondashuvning asosiy parametrlari quyidagilardan iborat: shakllangan bilim, ko'nikma, fazilatlar va samarali faoliyat usullarining umumiy kasbiy va shaxsiy ahamiyati; kasbiy va shaxsiy takomillashtirish maqsadlarini aniq belgilash; ma'lum kompetensiyalarni aniqlash va takomillashtirish; umuminsoniy madaniyat yutuqlariga asoslangan semantik yo'nalishlar to'plami sifatida kompetensiyalarni shakllantirish; maqsadlarga erishish uchun yo'nalishlarni tanlash dasturini individuallashtirish; ta'lim va hayotiy tajriba asosida bilimlardan foydalanish; shaxsning qadriyat yo'nalishlari namoyon bo'lishining integral xarakteristikasi, uning sub'ektning ijtimoiy moslashuvi sifatida

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

bilim, ko'nikma va faoliyat usullarini takomillashtirish qobiliyati bilan bog'liq (A. I. Ivanov, 2008; S. A. Kulikova, 2008; U. X. Kilpatrik, 1925).

Kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning maqsadi ta'lim sifatini ta'minlash, ta'limning zamonaviy ehtiyojlar va qadriyatlarga muvofiqligi, shuningdek uning kelajagi haqidagi g'oyalardir (S. V. Emelyanov, 1976; V. N. Burkov, 1976; A.G. Ivanovskiy, 1976; G.M. Romantsev, 2004; I. V. Osipova, 2004; O. V. Tarasyuk, 2004; A. I. Subetto, 2006). Bitiruvchilarning kasbiy mahoratini belgilaydigan shaxsiy (sub'ektiv) shart-sharoitlar - bu kasbiy muhim fazilatlarning (pedagogik qobiliyatlarning) rivojlanish darajasi va tanlangan kasbga ijobiy hissiy va qadriyat munosabati. Bu haqda I. A. Zimnyaya (2006), Raven, Dj. (2002), J.C. Bipoupout (2007), Enric M. Sebastiani I. Obrador (2012) ta'kidlaydilar.

Kompetentsiyaga asoslangan yondashuv kompetentsiyalar to'plamini talabalarning kelajakdagi kasbiy faoliyati vazifalariga aniq yo'naltirishni va kasbiy jamoalar vakillarini ta'lim natijalari sifatini baholashga jalb qilishni o'z ichiga oladi, bu esa ta'lim sifatini boshqarish jarayonini zamonaviy jamiyatning real ehtiyojlariga yo'naltirishga yordam beradi (T. M. Bannikova, 2011; N. A. Selezneva, 2009; A. V. Xutorskoy, 2005). Rossiyada "kompetentsiya" tushunchasi to'g'risida o'ziga xos ilmiy g'oya ishlab chiqilgan, xususan, kompetentsiya mutaxassis shaxsida haqiqiy va zarur bo'lgan fazilatlarning muvofiqligini, shaxsning kompetentsiya mazmunini o'zlashtirish darajasini ko'rsatadi. SHu bilan birga, kompetentsiya shaxsning bir emas, balki bir nechta kompetentsiyalarni egallashini tavsiflashi mumkin.

T. Hyland (2001), M. Mulder (2004) "kompetentsiya" ni belgilangan standartga muvofiq muayyan faoliyatni amalga oshirish, ma'lum yutuqlarga erishish qobiliyati sifatida belgilaydi. Mualliflar V. A. Bolotov (2003), V. V. Serikov [35], A. I. Subetto (2006), kompetentsiya deganda inson sifatining tarkibiy qismi, uning ma'lum bir harakatlar guruhini yoki ma'lum bir faoliyat turini (turini) bajarish qobiliyatini (qobiliyatini, jismoniy tayyorgarligini, yaroqliligini) belgilaydigan xususiyatlar guruhi sifatida tushunishadi.

V. I. Baydenko (2002) kompetentsiya - bu shaxsning harakatlarida, muayyan kasbiy va ijtimoiy ahamiyatga ega vaziyatlarda namoyon bo'ladigan ta'lim muvaffaqiyatining o'lchovidir, degan fikrda. J.C. Bipoupout (2007), K. Keen (1992), L. Perez (2007) kompetentsiya - bu bilim, harakat qilish qobiliyati, xulq-atvor modellari to'plami, ularni ushbu sharoitlarda ishlatish maqsadida tuzilgan deb hisoblaydi.

Kompetentlik deb A. G. Bolotov (2003), V. V. Serikov [35], A. K. Yusef (2001), shaxsning murakkab madaniy tadbirlarni amalga oshirish qobiliyatini, shuningdek, professional vakolatli xulosalar chiqarish, mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatda

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

o'z o'rnini topishini baholash imkonini beradigan bilim va ko'nikmalarni tushunishadi.

A. V. Xutorskoy (2007) kompetentsiya - bu tanlangan ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatga ega sohada uning faoliyati tajribasi bilan belgilanadigan qiymat-semantik yo'nalishlar, bilimlar, ko'nikmalar, qobiliyatlar to'plami, deb hisoblaydi.

G. M. Kojaspirova va A. Yu. Kojaspirov (2005) kompetentsiyani shaxsning bilim darajasi sifatida ko'rib chiqadi, bu kognitiv yoki amaliy faoliyatning nazariy vositalarini o'zlashtirish darajasi, o'z-o'zini tarbiyalash darajasi va mustaqil ravishda qaror qabul qilish qobiliyati bilan belgilanadi, degan fikrda. SHuni ta'kidlash kerakki, sayyohlik safari sharoitida taqdim etilgan mezonlar, ayniqsa, mustaqil qaror qabul qilish masalalarida muhim ahamiyatga ega, bunga odatiy ijtimoiy hayotdan ajralib qolish bilan ko'maklashadi.

O'qituvchining kasbiy malakasi mutaxassisning kasbiy mahoratini shakllantirish uchun asosdir, shu bilan birga tabiiy muhit sharoitida inson-inson tizimidagi o'zaro ta'sir shaxsiy, ijtimoiy, jismoniy va kasbiy tayyorgarlikka, ham kasbiy faoliyat sub'ektiga, ham ob'ektiga yanada katta talablar qo'yadi (A. I. Axulkova, 2004; E. A. Klimov, 1996; N. V. Kuzmina, 1993; A. A. Rean, 1993; A. K. Markova, 1996; V. G. Pishchulin, 2002). Ekstremal kasbiy kompetentsiya - to'satdan murakkablashgan sharoitlarda, baxtsiz hodisalar, texnologik jarayonlarning buzilishi paytida harakat qilish qobiliyati sport va sog'lomlashtirish turizmi sohasida yuqori ahamiyatga ega (O. N. SHaxmatova, 2000). Bundan tashqari, jismoniy tarbiya xodimlarining kasbiy malakasi sport zalida, o'rmon zonasida va hatto suvda sayyohlik tadbirini o'tkazish va unga tayyorgarlik ko'rish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Keyinchalik, tizimli, faol, modulli, shaxsga yo'naltirilgan va kasbiy yo'naltirilgan o'qitish yondashuvlarini ko'rib chiqamiz. Tizimli yondashuv shundan iboratki, tayyorgarlikning mustaqil tarkibiy qismlari alohida-alohida emas, balki o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqiladi, buning natijasida tizimning tuzilishi, tarkibiy qismlar va butunning o'zaro ta'siri, umuman hodisaning rivojlanishi aniqlanadi, shu bilan birga barcha aloqalar, sabablar, maqsadlarni amalga oshirish vositalari o'rganiladi (M. S. Kagan, 1991; N. V. Kuzmina, 1993). Bizning tadqiqotimizda tizimli yondashuv uchta o'quv fanini, oltita kompetentsiyani, 1-kursdan 4-kursga, shu jumladan "Jismoniy tarbiya" faniga kompetentsiyalarni bosqichma-bosqich shakllantirish tizimini; sport va sog'lomlashtirish turizmi nazariyalari va metodikasi bilan fanlar bilan aloqalarni birlashtiradi.

Faoliyat yondashuvi sharoitida shaxs faol ijodiy tamoyil vazifasini bajaradi, shuning uchun dunyo bilan o'zaro aloqada bo'lib, kelajakdagi o'qituvchi o'zini o'zi

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

yaratishni o'rganadi va natijada uning o'zini o'zi rivojlantirishi va shaxsiyatining o'zini namoyon qilishi sodir bo'ladi (O. V. Alekseeva, 2009; P. P. Borisov, 2003; V. S. Lazarev, 2000; N. V. Konoplina, 2000). Faoliyat yondashuvi o'quv faoliyatini tashkil etish jarayoni sifatida belgilanadi, unda asosiy o'rin faol va ko'p qirrali, maksimal darajada mustaqil, kognitiv ishlarga beriladi, shu bilan birga o'z taqdirini o'zi belgilash muammosi birinchi o'ringa chiqadi; o'qitishning asosiy yo'nalishi kichik guruhlarda amaliyot va samarali ishlashga, shuningdek o'quv traektoriyalarini yaratishga, fanlararo aloqalardan foydalanishga qaratilgan.

Faoliyat yondashuvi doirasida tadqiqot kichik guruhlarda ishlash bilan kasbda turistik faoliyatning individual tipologik yo'nalishlaridan foydalanadi. SHuningdek, evristik o'qitish usulidan foydalangan holda jismoniy tarbiya darsini, mitingni, sport yo'nalishi bo'yicha ommaviy musobaqalarni "davra suhbat", munozara, vaziyatni o'qitish mashqlari shaklida tayyorlash bo'yicha vaziyatli muammolarni hal qilish tavsiya etiladi.

Xulosa: SHaxsga yo'naltirilgan yondashuv kognitiv faoliyatni boshqarishning ma'lum bir turini o'z ichiga oladi, unda o'quv loyihasini yaratish, tanlash, o'zini o'zi anglash, aks ettirish orqali birgalikdagi faoliyat tufayli hamkorlik, yordam, talabning tashabbusiga e'tibor pozitsiyasi paydo bo'ladi, shu bilan birga kelajakdagi kasbni faol o'zlashtirish uchun sharoitlar yaratiladi. Turizmدا bu yondashuv katta ahamiyatga ega, chunki tabiiy muhitda bo'lish paytida hamkorlik, o'zaro yordam, nizolarda bag'rikeng xatti-harakatlar, ko'p soatlik jismoniy ishlarni bajarish va raqobatbardosh dasturda tashabbusni tasdiqlash qobiliyati zarur (O. A. Abdulina, 1998 yil; I. A. Zimnyaya 2004, 2006; E. Hmelo-Silver, 2004). SHaxsga yo'naltirilgan yondashuv sayoxatdagi vazifalarni taqsimlashda, shu jumladan ishtirokchilarning xatti-harakatlarini, tabiiy sharoitda bo'lishga tayyorligini, ko'p soatlik jismoniy ishlarga tayyorligini modellashtiradigan o'quv mashqlari yordamida amalga oshirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaev, R. "BASES OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL SUPPORT OF THE PROCESS OF FORMATION OF SPECIAL TOURIST KNOWLEDGE, ABILITIES AND SKILLS." *Science and innovation* 2.B3 (2023): 122-123.
2. Urmonjonovich, Inomov Faxriddin. "THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN THE TEACHING OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 13.01 (2024): 1-4.

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish
va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

3. Nazirjonovich, Khatamov Zafarjon. "Pedagogical Methods and Conditions for the Innovative Formation of Motivation of Young Handball Players." *European Journal of Economics, Finance and Business Development* 1.9 (2023): 13-22.
4. Nazirjonovich, Khatamov Zafarjon. "Formation of Psychological and Pedagogical Problems Through Sports Motivation." *European Journal of Economics, Finance and Business Development* 1.9 (2023): 31-39.
5. Jurayev, Vohidjon. "SPORTCHINING FAOLIYAT SAMARADORLIGIDA DA'VOGARLIK DARAJASI AHAMIYATINI EMPIRIK NATIJALARI TAHLILI." *Science and innovation in the education system* 2.7 (2023): 106-112.
6. Жураев, Воҳиджон Муҳаммедович, and Роман Евгениевич Петров. "БҲҮОК БРИТАНИА ВА ГЕРМАНИАДА ЖИСМОНИЙ ТАРБИА ТИЗИМИ." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY* (2024): 929-932.
7. Muhammedovich, Jurayev Vohidjon, and Ismoilov Islomjon Qaxramonjon o'g'li. "DA'VOGARLIK PSIXOLOGIK FENOMENINING PSIXOLOGIYADA TADQIQ ETILGANLIK HOLATI." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY* (2024): 434-439.
8. Muhammedovich, Jurayev Vohidjon. "B-HAVONING JISMONIY TARBIYA MASHG'ULOTLARGA TA'SIRI." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY* (2024): 440-445.
9. Джураев, Воҳиджон Муҳаммедович. "ШАХСДАГИ ДА'ВОГАРЛИК ДАРАЖАСИ ВА ЎЗ-ЎЗИНИ БАҲОЛАШНИНГ ИЖТИМОИЙ ПСИХОЛОГИК ТОМОНЛАРИ: Жураев Воҳиджон Муҳаммедович Қўқон давлат педагогика институти Жисмоний маданият методикаси кафедраси мустақил тадқиқотчиси." *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал* 6 (2023): 322-324.
10. Худойназарова, Г. М. "ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ФИЗКУЛЬТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ ШКОЛЫ)." *Экономика и социум* 4-2 (107) (2023): 783-786.